SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK

FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 34

1953

UPPSALA 1954

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

UPPSALA 1954
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
537306

Samuel Columbus' dikt

Den Swenske Konungs-Son.

Av Nore Hagman.

I.

En sextonhundratalsdikt, som erbjuder vissa intressanta problem, är *Den Swenske Konungs-Son* av Samuel Columbus. Den blev som bekant aldrig fullbordad. Man kan därför diskutera dess tilltänkta längd. Med anledning av ett fragment av dikten, som finns i Ordeskötselhandskrifterna, kan det också råda tvekan om diktens genre och tidpunkten för dess avfattning.

Först en kort presentation av handskriftsmaterialet! Samlingsbandet UUB V29 innehåller två längre versioner på över hundra strofer, mss A och B. De är starkt utkastmässiga på slutet. I samma band finns mss A_1, C och D, som upptar partier ur sång III. En del strofer ur denna sång påträffas också på några blad, som bundits in i hs LSB Sv 18, ms E. Dessa nu nämnda hss är av skalden själv. Härtill kommer det ovannämnda fragmentet — det är på sex strofer — i samtliga avskrifter av Ordeskötseln, ms O.

Den enda utgåvan av dikten finns i Hansellis Vitterhetsarbeten II (1856), där den sista och tydligaste versionen, B, avtryckts. Också den särskilda utformningen av sång III i ms D har återgivits men som fristående dikt under rubriken En liten Verds-känsla til Ungdomen i Vessmanland. En undersökning av dikten måste emellertid helt byggas på ett studium av handskrifterna.

Den Swenske Konungs-Son (förkortning: DSwK) har varit föremål för vetenskaplig behandling av R. Ekholm i hans akad. avh. »Samuel Columbus — Bidrag till kännedomen av hans levnad och författarskap» (Uppsala 1924). I hans framställning spelar O-fragmentet en mycket stor roll. Det verkar, som om Columbus ämnat skriva ner en version av dikten i Ordeskötselmanuskriptet men att han avbrutit sitt arbete efter några få strofer. På grund av en del uppgifter i propositionsstrofen, O: 1, har Ekholm kommit till följande åsikt om diktens genre, avfattningstid och omfång:

»Intressantare är emellertid att undersöka ett större verk, som Columbus visserligen aldrig hann fullborda men som han arbetade på under Paristiden, hans epos över Karl XI:s ungdom, *Den Swenske Konungs-Son.* Atterbom uppger visserligen (Minne s. 309), att Columbus på Upsala slott för den unge Karl XI läst upp en del av denna dikt, och den skulle således ha tillkommit på 1660-talet, men att denna uppgift är oriktig är lätt att visa. Första strofen i den äldsta avfattningen av början av dikten, den som i avskrift finnes i Ordeskötselmanuskripten, lyder:

Jag siunger om en Kung, en oförskräcktan Hielte,
Som i de Skåners land sin Fijnde tapfert fällte:
Tre Segrar han på raad emoot de Danske want,
För'n han sit ålders åhr ded tjuguandre hant.
(Cit. efter UUB, N 622.)

Detta kan ju icke vara skrivet vid den av Atterbom antagna tidpunkten; de tre segrar, vilka omtalas såsom vunna av Karl XI, kunna ej gärna vara några andra än de vid Halmstad, Lund och Landskrona. Slaget vid sistnämnda stad stod den 14 juli 1677, och tjugutvå år blev Karl XI den 22 december samma år. När Landskrona-drabbningen utkämpades, hade emellertid Columbus i mer än ett halvår befunnit sig i Paris, och någon tid torde det väl också ha dröjt, innan underrättelsen därom kom honom till handa; den här ifrågavarande dikten kan således ej ha skrivits eller börjat skrivas förrän på efteråret 1677 . . .»

»Dikten är, som antydts, blott en torso, och skildringen av hur den unge Karl XI efter åhörande av 'Dygdgudinnans' maningstal förvandlas och från en vek gosse blir en dådlysten yngling, som dock, innan han kan utföra sina dater, måste utbilda sig även på andra områden än det militära, skulle väl ha följts av en fortsättning på konungens levnadshistoria, varvid tyngdpunkten med all sannolikhet skulle ha lagts på en skildring av hans bragder i det danska kriget — därtill hänvisas på åtskilliga ställen i de nedskrivna delarna av dikten, och såsom vi sågo, antyder den första strofen i Ordeskötselversionen direkt, att kvädet inspirerats av segrarna i Skåne.

I likhet med sina närmaste efterföljare i svensk vitterhet, Dahlstiernas 'Kunga-Skald' och Dalins 'Swenska Friheten', är *Den swenske Konungs-Son* således ett epos, som växt fram ur en personlig hyllningsdikt. Dess karaktär av epos har författaren själv understrukit bl. a. genom att som sedvana var i dylika dikter börja med en propositio och en invocatio. Hur den förra löd i den äldsta formen ha vi nyss sett, den omarbetades sedermera och har i Hansellis tryck en väsentligen annan avfattning; Karl XI nämnes där i betydligt mer vaga termer . . .»

»Castrén har (Sv. litt:s hist. 1 s. 239) antydt, att Columbus som mönster för sin dikt skulle haft de epos, som man under renässansen skapade efter Vergilii mönster, och i första hand hänvisat till Ronsards 'Franciade'. Det måste dock betonas, att det är en betydande skillnad mellan en dikt sådan som den sistnämnda och Columbi kväde . . .» Ekholm påpekar, att de franska épopéerna alltid innehöll en handling, som spelade i långt avlägsna tider. Emellertid hade nu diktarna börjat få upp ögonen för det episka stoff, som låg gömt i samtidens krigshistoria. Corneille hade översatt en dikt om Ludvig XIV:s segrar i Holland, författad på latin av jesuitpatern La Rue, och Boileau uppmanade i fjärde sången av sin L'art poétique de franska skalderna att skriva ett krigiskt epos till konungens ära. »För Sveriges del», fortsätter Ekholm, »försökte Columbus att skapa ett dylikt epos i *Den Swenske Konungs-Son*. Om han härvidlag tagit intryck av Boileau eller av det resonemang, som denne förde, är givetvis osäkert.» (Ekholm, a. a., s. 139—41.)

En annan åsikt om DSwK än den ovan relaterade kan likväl framställas.

Till grund för en avvikande uppfattning ligger bl. a. en hittills okänd version, som visserligen gått förlorad men som kan rekonstrueras i sina huvuddrag.

Spåren efter denna försvunna version påträffas i den tidigare nämnda handskriften LSB Sv 18, som har titeln »Johannis Columbi Författade Dictionarium» (förkortning: JCD). Ekholm har påpekat, att titeln är felaktig. Anteckningarna har gjorts av Samuel Columbus. Man känner lätt igen hans piktur. Handskriften innehåller »till största delen en slags kommentar till 'Den Swenske Konungs-Son', där ganska fantastiska ordhärledningar i Stiernhielms stil förekomma». (Ekholm, a. a., s. 136, not 1.)

Columbus har tydligtvis varit mycket intresserad av denna sysselsättning, eftersom han excerperat över 900 ord ur DSwK och skrivit etymologiska förklaringar till dem. En jämförelse mellan ordförrådet i JCD och de kända handskrifterna visade, att de excerperade glosorna motsvarades av ord från nästan varje strof inom vissa partier av O, A och B, men att det också fanns obeläggbara enstaka ord eller hela serier. Detta måste innebära, att urvalet skett från en nu förlorad avfattning av DSwK. Den kallas hädanefter version F.

Ordlistan bör ha uppgjorts på så sätt, att Columbus gått från strof till strof i denna version och utvalt sådana ord, som han ansett lämpliga att kommentera; ibland har han endast tagit några få glosor, ibland upp till ett tjugotal ur varje strof. Vid jämförelsen framgick det, att ordgrupperna i JCD med motsvarighet i A och B inte stod i samma följd som i dessa; bl. a. kunde ord, som tillhörde samma strof, påträffas på skilda ställen i förteckningen. Förklaringen är helt enkelt den, att handskriften blivit felaktigt inbunden. Om man tänker sig en omgruppering av läggen, blir resultatet dels en sammanställning av sådana ord, som hört till samma strof eller avsnitt i version F, dels en fullständig överensstämmelse med A och B beträffande diktens komposition — på ett undantag när, en extra inledning framför propositionsstrofen.

En återställelse av själva texten i ms F är naturligtvis omöjlig att åstadkomma, men en jämförelse med parallella ställen i de bevarade handskrifterna kan ge oss en ungefärlig föreställning om hur F-stroferna såg ut och i vilken ordning de stod. När det inte finns något jämförelsematerial, lämnas man i sticket. Att försöka rekonstruera en strof, då man endast har tillgång till en del lösryckta ord, är ett experiment, som har stora utsikter till att misslyckas, även om materialet skulle uppgå till ett tjugotal ord. Försöket skulle dessutom kompliceras av att Columbus troligtvis inte endast excerperat ord, som stått i själva versraden, utan också varianter ovanför eller under raden. Att version F varit försedd med en rik flora av sådana, har man alla skäl att antaga.

I allmänhet visar version F störst likhet med A. Det finns likväl en och annan passage, som endast påträffas i B eller D, som t. ex. skildringen av Neptunus och mälarnymferna (JCD s. 13; BII: 7, r. 1—2), Cythereas son, som plockar en ros (JCD s. 16—17; BII: 11), omnämnandet av svenska fältherrar (JCD s. 31; D: 33). Den sista ordserien i F motsvaras delvis av stroferna AIII: 13 och BIII: 12.[1]

Förutom de excerpter, som ligger till grund för en rekonstruktion av

[1] Paginering och strofangivning är uppsatsförfattarens.

version F, finns det i lägg V av JCD ett femtital glosor, vilka verkar hämtade från olika delar av DSwK och inte har någon betydelse för en återställelse av den förlorade versionen. En glimt av själva texten får vi genom en anteckning, som visar, att rad 3 i strof AIII: 7, »Der Ubbe, fiörst i Werd, ur första Konung-Saal», slutade ».. ur hwijtan Hall ok Saal».

Hur skall då de olika versionerna av dikten placeras i förhållande till varandra? Svårigheterna att lösa ett sådant problem ligger i öppen dag. Det gäller att jämföra två längre bevarade versioner (A och B) med konturerna av en tredje version (F), och därtill kommer ett litet fragment på sex strofer (O). Materialet är heterogent. Undersökningen försvåras dessutom av att man måste räkna med okända faktorer i form av andra förlorade utkast eller versioner. Att version F skulle vara den enda avfattning av dikten, som försvunnit, antagligen kasserad av skalden själv, bör man inte tro. Av de många bevarade försöken att ge form åt sång III får vi en god inblick i Columbus' omständliga arbetsmetod. Version F representerar ett stadium, där sångerna I och II jämte början av sång III fått en jämförelsevis fast form, ungefär som version A. Version F måste vara en nära föregångare till denna avfattning. Detta bör ge en antydan om åtskilliga experiment med dikten före F.

Tablå över inledningspartierna i de kända versionerna av DSwK.

F	O	A	B
En extra inledning			
FI: 1	(O: 1)		BI: 1
FI: 2	(O: 2)		BI: 2
FI: 3, r. 1–2	O: 3, r. 1–2		
FI: 3, r. 3–4	O: 3, r. 3–4	AI: 1, r. 1–2	BI: 3, r. 1–2
FI: 4, r. 1–2	O: 4, r. 1–2	AI: 2, r. 1–2	BI: 4, r. 1–2
FI: 4, r. 3–4		AI: 2, r. 3–4	BI: 4, r. 3–4
	O: 4, r. 3–4	AI: 1, r. 3–4	BI: 3, r. 3–4
FI: 5	O: 5	AI: 3	BI: 5
FI: 6	O: 6	AI: 4	BI: 6

Anm.: Strofer eller halvstrofer, som står på samma rad, är paralleller. De har ungefär samma utseende och har utvecklats ur varandra. Strofer inom parentes har ingen motsvarighet i någon annan känd version. Placeringen av O-fragmentet är inte helt säker.

A har varit den omedelbara förlagan till B. Detta kommer att visas i andra avsnittet av denna uppsats, där de båda versionerna i sin helhet jämföres med varandra. Men också inledningspartierna ger skäl för denna åsikt. Överensstämmelsen är exakt fr. o. m. första raden i stroferna AI: 1 och BI: 3, »Den Martialske storm i Nordeland var lugnad». Allt tyder på att Columbus ursprungligen tänkte börja B-versionen på samma sätt som A-versionen. Den citerade raden har en lika kraftig begynnelsebokstav i bägge nedskrifterna. Men på den föregående tomma sidan (s. 2) i ms B skrev skalden — tydligtvis senare — de två inledande stroferna BI: 1—2, varvid han började längst uppe på sidan. På en manuskriptsida

finns emellertid plats för tre strofer, och därför uppstod ett mellanrum mellan BI: 2 och BI: 3. Det är framför allt denna lucka, som avslöjar, hur inledningspartiet i B kom till.

De nämnda propositions- och invokationsstroferna är inte nyskrivna för B; de är hämtade från en tidigare version. De har funnits i F, såsom tablån utvisar. Propositionsstrofen FI: 1 har lämnat följande spår efter sig i JCD: »siunger – om – ung – wacker – Herre – Som – små – wäxan – Åhr – wiss – hielp(?) – blij – huld – fijnde – braaf». Strof BI: 1 lyder med rättelser och varianter:

Frisk upp mit Spél ok siung ran
— — — — —[1] en ung ok wacker Herre
Som alle Sueries Barn, de större som de smärre
I sine teelnings åhr den wisse hoppning gaf,
At blij dess älskne huld, ok slå dess ilskne braf.
sit Swea Fijender

När Columbus började utarbeta A-versionen, var han inte intresserad av någon episk ingress. Han strök ner inledningen ända till den halvstrof, som motsvarar FI: 3, r. 3—4. Men han ville för den skull inte kassera propositionsstrofen helt och hållet utan placerade den på ett annat ställe, i början på sång AII. Där uppträder den som strof 2, med en obetydlig ändring i första raden. Denna lyder: »En ädelmodig Carl, en lijten wacker Herre.» I version F stod på motsvarande ställe i sång II en helt annan strof. Den antydes av ordserien: »liuf – främand – tyst – Muñ – klart – tyda – Nymfi».

Vid ett senare tillfälle, då skalden stod i begrepp att utforma motsvarande sång i version B, var han inte längre nöjd med begynnelsestroferna från den tidigare avfattningen. De tre första stroferna i AII ströks. Det blev en helt ny inledning till BII. Men än en gång räddade han den gamla propositionsstrofen. Den placerades längre in i sången och uppträder där som strof BII: 8. Förändringen inskränkte sig också denna gång till första raden, som lyder: »Derinne gick (bodd') en Printz, en ung ok wacker Herre...»

Som ovan nämnts försåg Columbus sedan B-versionen med episka inledningsstrofer, desamma som i F. På så sätt kom en strof av typ FI: 1 att stå på två ställen i B, som BII: 8 och som BI: 1.

Av denna redogörelse för en F-strofs vandring genom versionerna A och B bör det framgå, att en version av typ F måste vara tidigare skriven än både A och B. En annan omständighet, som tyder på denna ordningsföljd mellan versionerna, är den fortlöpande strävan efter koncentration. I de partier F och A har gemensamma har A det mindre antalet strofer. B är i sin tur kortare än A.

Det mest iögonfallande i tablån över inledningsstroferna är den extra inledningen till version F. Den är i JCD representerad av ca 40 ord *framför* excerpterna ur FI: 1. Naturligtvis är det omöjligt att rekonstruera detta parti lika litet som något annat, vilket inte har någon motsvarighet i de bevarade versionerna. Av orden att döma tycks det emellertid vara

[1] Orden: »Min wijsa blir en Kung» är överstrukna.

fråga om en lantlig scen. Här återges några glosor: »hålla – biugg – skricksko – grille – Mallia – mit wärf – fiäsa – pruta – Lind – plåt – gröt – Smörgås – lås – flåsa – plaskar – flijsa – trind – förtörna – (windöga) – Malm – (kosa) – (lund) – (beläte) – hoof – (frusen) – heerde – ahner – Anor – winter –? – /ny sida/ – siunger – om . . .». Ord inom parentes är sådana, som inte med säkerhet kan klassificeras som excerpter. I allmänhet är dessa försedda med en efterföljande båglinje, ex. biugg), men det verkar, som om Columbus här och var underlåtit att göra denna markering. Ord, som satts inom parentes härovan, *kan* således mycket väl vara hämtade ur ms F.

Sammanfattningsvis kan man säga, att det finns en betydelsefull skillnad mellan versionerna därigenom, att F äger en extra inledning men att O, A och B saknar en dylik. Det finns emellertid också en annan intressant avvikelse, av motsatt slag. Ett citat från Vergilius (jfr Ekholm, a. a. s. 144) påträffas i O, A och B men saknas i F. Det lyder:

Wall-herden låg nu trygg inunder Book ok Graan
Ok qwad om Amarill, som han war fordom waan.
(O: 4, r. 3–4.)

Man frågar sig, om det inte bör finnas ett visst samband mellan den extra inledningen och denna halvstrof. De förekommer inte i samma version; de tycks utesluta varann. Vad har de då gemensamt, som inte bör upprepas? Det blir närmast en gissning, eftersom endast några lösryckta glosor återstår av inledningen till F. Innehållet i halvstrofen rör sig emellertid om »Wall-herden» (O), »Den spake Heerden» (A, B), och en granskning av excerpterna ger vid handen, att ordet »heerde» förekommer strax framför den ordserie, som hämtats från FI: 1.

Det är möjligt, att det här rör sig om en liknande räddning av en passage, som tidigare påpekats ifråga om propositionsstrofen av typ F, vilken förvandlades till strof AII: 2, när den inte ansågs böra stå i början av den nya versionen. När den extra inledningen till F ströks, flyttades antagligen herden ner i sång I. Detta bör i så fall ha skett vid utarbetandet av O, A eller någon liknande av oss okänd version.

Något annat som tyder på att raderna med Vergiliuscitatet inte hörde till den ursprungliga texten är dess skiftande placering. Tablån över inledningsstroferna visar detta. Den nämnda halvstrofen tränger ut raderna 3—4 i den O-strof, som är parallell med FI: 4, AI: 2 och BI: 4. I A däremot uppträder den som utfyllnad i första strofen, som fått ena hälften kasserad. Skalden har tydligtvis experimenterat, då det gällde att finna en lämplig plats för de två raderna.

Om diktfragmentet O således har det klassiska citatet gemensamt med versionerna A och B, så har det en annan passage gemensam med F, raderna 1—2 i strof FI: 3—O: 3. De lyder:

Så snart i Göthaborg, Carl Gustaf slutlig lade
Sit höge hufwud need, ok werd ok swärd upsade.

Dessa rader är strukna i A-versionen tillsammans med den övriga inledningen. De återkom inte i version B. Den stympade nya inledningsstrofen i A kompletterades med halvstrofen, där »den spake herden» förekommer.

Av vad som nu sagts om de olika versionernas inledande partier är man närmast böjd för att placera O-fragmentet som ett versionsförsök mellan F och A. Det kan mycket väl vara så. Jämförelsematerialet är likväl för sprött för att man med säkerhet skall kunna avgöra var fragmentet bör inrangeras. Det bör särskilt påpekas, att arbetet på dikten inte alltid fortgått så, att en del uttryck, versrader och strofer slopats och därmed förblivit borta, utan skalden har i vissa fall åter tagit med vad han en gång strukit och passat in det i en ny version. Ibland går varianterna i cirkel. Vi har haft ett exempel på detta: propositionsstrofen av typ F, som inte togs med i A men återkom i B. Något annat, som kunde vara av intresse att notera, är att A ifråga om ordvalet ansluter sig närmare till F än O. Med reservation för någon annan förlorad version ter det sig sannolikt, att F varit huvudförlagan, då A utarbetades. Detta hindrar inte, att ett sidoinflytande från ev. O-fragmentet kunnat ha en viss betydelse.

Undersökningen bör emellertid ha visat, att det inte finns någon anledning att betrakta detta O-fragment som den äldsta avfattningen av dikten. Det gör närmast intryck av att vara ett snabbt avbrutet försök att ge en äldre dikt en ny inledning, föranlett av underrättelserna om Karl XI:s segrar. Om skalden vid detta tillfälle haft planer på att ge en skildring av det danska kriget, går inte att yttra sig om, eftersom en s. k. episk inledning kan förekomma också framför andra sextonhundratalsdikter än eper i egentlig bemärkelse. Man kan heller inte bortse från den möjligheten, att skalden med hjälp av äldre material velat skriva en ny dikt, ett »Fägne-Rim öfwer Kung Carl den XI», såsom fragmentet rubriceras i en avskrift. Vi kan därför inte säga något med bestämdhet om detta obetydliga diktförsök.

Vill man söka avgöra diktens *genre* med hjälp av versionernas inledningspartier, så blir resultatet negativt. Detsamma gäller frågan om diktens *datering*. De bevarade handskrifterna har säkert tillkommit under skaldens senare år, men ingenting hindrar, att dikten kan vara mycket äldre. Den terminus post quem, som Ekholm anser sig ha funnit i vissa tidsuppgifter i strof O: 1, gäller endast nedskrivningen av O-fragmentet. Med undantag av propositionsstrofen kan det övriga stoffet ha kommit till före tidsgränsen juli 1677. Eftersom Karl XI:s resa till Uppsala (1665) intar så framträdande plats i dikten, är det troligt, att den första versionen, okänd för oss, tillkommit i nära samband med denna händelse.

II.

När det gäller att bestämma arten och omfånget av DSwK, är manuskriptens utseende till god hjälp.

A och B är nedskrivna i var sitt häfte utan pärmar. Då Columbus skulle iordningställa manuskripten, gick han till väga på så sätt, att han vek ett visst antal pappersark i formatet 24 × 18 cm (»kvart») på mitten, vilka kom att bilda en liten volym, där varje sida fick en yta av 18 × 12 cm (»oktav»). Versraderna skrev han sedan ner parallellt med oktavbladets längre kanter och vikningen. När man läser i ett sådant häfte, har man således ingen vänster- och högersida utan en övre och en undre sida.

För A-manuskriptet anslog Columbus 12 kvartark, för B-manuskriptet 9. Det olika antalet ark är påfallande. Man får närmast det intrycket,

att B-versionen var ämnad att bli kortare än A-versionen. Eller tog skalden en del ark på måfå och gjorde ett häfte av dem? Denna fråga kommer först och främst att bli föremål för vår undersökning.

Till att börja med några kalkyler!

Av 12 kvartark blir det 48 oktavsidor, och med 3 strofer på varje sida — vilket är regel i A med ett par undantag i slutet av sång III — kunde *A-häftet* i dess ursprungliga skick innehålla en dikt på 138 strofer. Härvid medräknas inte yttersidorna. Av handskriftens utseende att döma var de avsedda att lämnas fria från text.

B-häftet kunde med sina 9 ark bereda plats åt 96 strofer. I detta fall måste hela ytterarket räknas från. Nedskriften började nämligen ursprungligen på sidan 3. Men härtill kommer, att de sidor, där sångerna I och II slutar, endast upptar två strofer och en avslutande släng. Förmodligen tänkte Columbus arrangera en liknande avslutning på sång III, den sista i häftet. Men renskriften har här förvandlats till kladd, liksom i A. Från det beräknade antalet 96 måste således dragas 3. Till skillnad från en A-dikt på 138 strofer skulle man således vänta sig en B-dikt på 93 strofer.

Naturligtvis är det inte alls säkert, att Columbus tänkt åstadkomma versioner, som exakt skulle uppgå till 138, resp. 93 strofer. Dessa siffror får betraktas som ungefärliga. Hur stor marginal man får räkna med ifråga om version A visar följande exempel:

Något som frapperar läsaren, då han bläddrar i A-häftet, är att det finns ett tomt oktavblad mellan för övrigt fullskrivna sidor i vänstra hälften av manuskriptet. Det skiljer stroferna AII: 27 (nederst på en övre sida) och AII: 28 (överst på en undre sida). Dessa ser ut att ha skrivits ner i följd. Varför då två oskrivna sidor mellan dem? Förklaringen är enkel. Ett nytt kvartark har stuckits in i häftet. Det blanka halvarkets fortsättning i högra delen av häftet har bägge sidorna fullskrivna. Vad som intresserar oss är detta oktavblads vänstra sida, som vid läsning bildar en undre sida. Den innehåller stroferna AIII: 14b, 15b och 17b. De har skrivits som ersättning för de kasserade stroferna AIII: 14a, 15a, 16 och 17a, vilka står på motsvarande övre sida, tillhörande ett annat ark. Den sistnämnda sidan är helt struken.

Vad kan man då dra för slutsatser av denna interpolation?

Det är tydligt, att skalden ännu inte börjat betrakta A-häftet som den kladdbok den är i sitt nuvarande tillstånd. Han önskade en fullständig nedskrift av texten. Ett misslyckat parti måste skrivas om. Att han då inte begagnade sig av den tomma sida, som redan fanns till hands i häftet, utan av en extra sida, måste betyda, att han inte fick slösa med utrymmet, om hela dikten skulle få plats i manuskriptet. Gick en sidas textutrymme förlorat, måste det ersättas genom inskott av nytt papper!

När Columbus gjorde i ordning manuskripthäftet, måste han således haft klart för sig, hur lång dikten skulle bli och därefter anpassat antalet ark och — sidor!

Då han längre fram i häftet ånyo kasserade en del strofer, AIII: 53a—56a, som har sin plats på en övre sida, skrev han om dessa eller åtminstone började skriva om dem på motsvarande undre sida, tillhörande ett annat ark, men rev bort bladet med den nya texten — en flik sitter kvar — och fortsatte experimenterandet på nästa undre sida, där man nu finner stro-

ferna AIII: 53b—55b. Den återstående strofen, AIII: 56b, placerades på följande övre sida.

Denna gång brydde sig skalden inte om att skjuta in ett nytt pappersark. Man förstår lätt varför. Texten hade blivit alltmer utkastmässig; det visar t. ex. de sidor, som innehåller stroferna AIII: 41—46.

A-manuskriptet kom således att erhålla ett något annorlunda utseende än vad som från början avsetts. De ursprungliga 12 kvartarken hade blivit 13 genom interpolation. Emellertid skedde en utjämning därigenom, att endast två sidor av det inskjutna arket försågs med text och att två andra sidor eliminerades, då ett halvt ark revs bort. Textutrymmet minskades genom att nio strofer ströks och skrevs om och att på ett par ställen endast två strofer placerades på en sida. Att skalden här och var sökte kompensera det förlorade utrymmet genom att skriva fyra strofer i stället för tre på en sida, räckte inte till för att ge plats åt hela sång III i häftet. Om man vid beräkningen av antalet strofer i A-dikten tar med sådana, som strukits men inte skrivits om, skulle summan bli 135 mot 138 enligt kalkylen.

På näst sista sidan i manuskriptet skulle man ha anledning att söka diktens avslutningsstrofer. Man finner i stället ett gytter av halvfärdiga strofer och svårtydbara rättelser. Följande rader är vad man kan urskilja av sammanhängande ord nederst på sidan:

Hur längste Dagens längd förlängd til en half tima,
Från Linien Norr til sör, gör strax et anat Clima:
En grad gör tije Mijl: . . . . . .

Häftet räckte tydligtvis inte till för att avsluta partiet om föreläsningarna i Uppsala. Man kan förstå, att DSwK uppfattats som enbart ett längre fragment och att det uppstått hypoteser om en oskriven fortsättning. Inte heller sista sidan upptar någon vignettstrof. Det hade annars varit naturligt, att om utrymmet blivit knappt, det avslutande partiet hade skrivits ner på häftets baksida. Manuskriptet hade ju inte längre karaktären av fullgod nedskrift. På sista sidan står i stället följande:

Ulysses mellan Carybdis ok Scylla
War beredd en Wattugraf at fylla.
Män ställte alt i lag, sig sielf til styrestam,
Så kom han frisk ok sund i medelwägen fram.

Afunden rädes at Konsterne kom in i Sweriet.

Varken strofen eller anteckningen har naturligtvis något med diktens slut att göra. Men dessa rader kan ha *hindrat* skalden från att skriva de avslutande stroferna i sång III, där de i nödfall bort stå — på sista sidan. Vid ett tidigare tillfälle kan Columbus ha klottrat ner utkastet till en strof om Ulysses på denna plats, då häftets yttersidor ursprungligen inte var avsedda att förses med text från DSwK.

Man behöver emellertid inte diskutera några hypoteser om en tänkt fortsättning på dikten. Om sista sidan i manuskripthäftet redan var upptagen av text, så fanns det fortfarande något utrymme kvar, där ett par strofer kunde skrivas ner, nämligen på häftets framsida. Där har Columbus pla-

cerat fyra strofer och under dessa ritat en sicksackformad linje, som måste tolkas som ett avslutningstecken.

Diktpartiet (AIII: 61—64) har följande lydelse:

At man ok än̄ i dag. —
Dermed de sig så högt med ord ok ? brackt
At Werden geer på dem, som på sit Mönster ackt.

Hwad
När nu nu wälsint folk med Råd ok Dåd bedrifwer
Ok / / bedrifter så pänan wäl beskrifwer
reeses
Så trädes än i dag den dygdewägen, den
Som andre för oss reest, men icke stängdt igen.

Fort bort, til Fjällen bort med alsköns hufwud griller
Som gör en wälfödd Kar bå hufwudgaln ok willer.
Om alt å Werdsens Kloot af fåfäng-släcktet är,
Af sådant alt dock Dygd ok ähra Chronan bär.

Besynerlig den Dygd som någon ålder hiner
Ok eij i same blick, som hon går an förswinner;
Men huilkens namn ok gagn än oberubbat står
När hälsa, lijf ok alt til sine Fäder går.
Avslutningstecken

Av dessa strofer är den första och den fjärde omarbetningar av stroferna AIII: 29, resp. AIII: 40, vilka lyder:

Ok at man änn i dag så känner Roms bedrifter,
Ded wåller deras flijt i deras egne skrifter,
Hwar-med de Romer:Folk så högt huarandra brackt,
At hele Werden geer på deras Mönster ackt.

— — — — —

Stoor förmohn äger ded, (som) huars gagn en ålder winner
Ok eij i same blick, som thed går-ann förswinner
Men huilket änn wid / / här-uppe wandra får,
När du der-under Jord, til Fädren samlad står.

Fastän Columbus inte fick plats att avsluta partiet med uppsalaprofessorernas föreläsningar, ville han tydligtvis i alla fall få med diktens slutstrofer. Dessa har troligtvis i förlagan utgjorts av AIII: 62—63. Raden »När (Hwad) nu nu wälsint folk..» ger läsaren det intrycket, att strofen varit avsedd att häktas på omedelbart efter föreläsningspartiets slut. Men skaldens lust att experimentera förnekar sig inte här heller. De ursprungliga slutstroferna har omramats med stoff, som hämtats från andra partier av sång AIII.

Den återstående uppgiften blir att undersöka de problem, som är förknippade med version B.

Såsom tidigare nämnts, består ms B av 9 kvartark med beräknad plats för 93 strofer. Emellertid ger en sammanräkning 114 strofer. Columbus har pressat in ett större material i häftet än det var avsett för. I stället för att skriva tre strofer per oktavsida har han skrivit fyra eller placerat en strof mitt över vikningen. Denna hopträngning av texten tyder på att han velat spara på utrymmet. En detaljundersökning bestyrker detta antagande.

Vid en jämförelse mellan sångerna AI (24 strofer) och BI (30 strofer) framgår det, att den senare varit ämnad att bli en något så när trogen kopia av den förra, men att vissa tillskott gjorts. Att döma av nedskrivningen hade skalden redan från början bestämt sig för att byta ut strof AI: 11, »Assyrien alförst sig ährewägen bahnte . . .», mot stroferna BI: 13—15, alltså tre strofer, där den forntida ärevägen skulle beskrivas. Härmed blev B-versionen två strofer längre än förlagan.

Ytterligare fyra strofer tillades emellertid under arbetets gång. På den blanka sidan 2 nedskrevs en propositions- och en invokationsstrof (BI: 1—2), hämtade från versionstyp F. Detta har tidigare nämnts i denna uppsats. Vad som framför allt är av intresse för denna undersökning är tillkomsten av de återstående två stroferna.

Från början hade Columbus avsett, att ms B liksom ms A skulle få *tre* strofer på varje oktavsida. Med få undantag är detta också regeln i sång BI. Härvidlag kan man helt bortse från de två inledningsstroferna, som står ensamma på sidan 2; ursprungligen började ju versionen på sidan 3.

Det finns ingen oregelmässighet på sidorna 3—6. Vardera har tre strofer. På sidan 7 däremot uppträder *fyra* strofer, BI: 15—18. Av dessa har endast de tre första motsvarigheter i förlagan. BI: 18 är en nykomling, som har ett okänt förflutet eller kan vara nyskriven. Man frågar sig, varför skalden inte skrivit denna strof överst på nästa sida (8), så att han sluppit frångå trestrofsregeln. Den rimligaste förklaringen är, att han måste spara på utrymmet.

Vi vänder på bladet och kastar en blick på nästa uppslag, sidorna 8 och 9. Vi skulle där ha väntat tre strofer på vardera sidan, men en extra strof har placerats mitt över vikningen, så att två rader kommit på den övre och två på den undre sidan. De sju stroferna på detta uppslag består av BI: 19—25. Vi granskar förlagan för att liksom i förra fallet kunna belägga en interpolation i B-handskriften. Men undersökningen utfaller negativt. BI: 19—25 motsvaras av AI: 14—20.

Det sista uppslaget i denna sång, sidorna 10 och 11, ger förklaringen. Den förra sidan har tre strofer, BI: 26—28, och den senare två, BI: 29—30, plus en avslutande, elegant släng. Och det är bland dessa strofer den sökta interpolationen finns, BI: 29, vilken hämtats från F! Av estetiska skäl har skalden tydligtvis föredragit att pressa ihop stroferna på det näst sista uppslaget i stället för på det sista.

Undersökningen fortsättes med sång II.

Utrymmet för denna sång är 13 oktavsidor, fördelade på 6 uppslag och 1 slutsida (övre sida). Om vi tänker oss, att skalden alltjämt hållit fast vid tre-strofs-regeln, skulle sången kommit att omfatta 38 ($12 \times 3 + 2$) strofer. Den innehåller emellertid 44 strofer. Texten har trängts ihop på sådant sätt, att det på varje uppslag finns 7 i stället för väntade 6 strofer. Härnedan ges en redovisning för ursprunget till denna sång:

BII: 1—4 är antingen nyskrivna eller hämtade från någon okänd handskrift;

BII: 7 och BII: 11 har sitt material huvudsakligen från F. Endast ett ord eller en rad kan ha kommit från A.

De övriga 38 stroferna har överflyttats från A, större delen i nästan oförändrat skick. De strofer, som omarbetats, företer vid en jämförelse med glosförrådet i A och JCD inga särskilda lån från F utom möjligen en enstaka glosa i BII: 12, r. 3 (»prackt»). En influens från F vid omarbetningen av de sista raderna i denna strof skulle i och för sig vara tänkbar, då föregående strof till större delen hämtat sitt stoff från denna version.

Det verkar således också här, som om Columbus från början tänkt sig, att sången i den nya versionen skulle bestå av ett urval strofer från A och att han exakt beräknat utrymmet för dem i manuskripthäftet. Men liksom ifråga om sång BI har han inte hållit fast vid den uppgjorda planen utan hämtat uppslag också från annat håll. På hans arbetsbord har inte bara legat ms A utan också en version av typ F, kanske ytterligare manuskript.

Trots alla nyförvärv fick texten i de två första sångerna plats på samma antal sidor, som anslagits till den planerade avfattningen (Undantag BI: 1—2, som placerades *före* texten). Härvid kom stroferna att något pressas samman, men det viktigaste var tydligtvis, att en sång inte upptog mer plats än som ursprungligen beräknats. En bidragande faktor har möjligen varit, att det speciella arrangemanget på slutsidorna samtidigt kunnat bibehållas.

Det återstår att nämna några ord om sång BIII. Enligt kalkylen skulle den uppta 10 sidor och innehålla 29 ($9 \times 3 + 2$) strofer. De bägge sista sidorna i häftet tillhör ytterarket och borde vara fria från text. Men två blanka manuskriptsidor utgjorde en alltför stark frestelse för skaldens penna, och de fylldes också med text. Det bör emellertid påpekas, att nedskriften på sista sidan helt får bedömas som utkast. Genom denna ökning av utrymmet och en liknande hopträngning av texten, som är oss bekant från de andra sångerna, kom BIII att innehålla inte mindre än cirka 40 strofer.

Man kan tyvärr inte fullständigt avgöra, vilka strofer som ursprungligen var ämnade att ingå i denna sång. Av beräknade 29 strofer är 25 hämtade från kända versioner, BIII: 1—23 från A, BIII: 24 från E och BIII: 31 från E eller A. Vilka de återstående fyra stroferna skulle vara, är obekant. Om skalden vid ett tillfälle tänkt sig att ta med de fyra slutstroferna, som placerats på första sidan i ms A, känner vi heller inte till, eftersom BIII skiljer sig ganska mycket från AIII och har fått ett helt annat slutparti.

Det bör vidare nämnas, att tre-strofs-regeln inte äger någon tillämpning här. Trots att den första hälften av sången endast har A som förlaga och således saknar extrastrofer, har Columbus redan på andra sidan börjat skriva fyra strofer. Att sången skulle bli längre än beräknat, var han tydligtvis tidigt på det klara med.

För att avgöra, om B kan anses utgöra en avslutad version, presenteras härnedan de sista stroferna i häftet med början på det ställe, där enligt kalkylen slutstrofen borde ha stått. Temat är nödvändigheten av att konungen är den ende ledaren för sitt folk.

sid. 34 (övre sida)

. . . . . .

36. Ty ded är alt förwisst, at ondt är i ded huse,
Som gamble Språket lär, der ingen wiss är Kuse:
Der går alt galit til: fast wärre går der til,
Der huarman Herrman är, ell Herre wara wil.

sid. 35 (undre sida)

37. Man weet eij huad man wil: ok ofta man /begärer/
Hwad oss ok andre flér, i längden skada lärer.
Ded är et Sinne-storm . . . . . håg
. . . . . en will-wall-wälfwand wåg.

kår

38. Snart kommer här en wåg ok oss til molnen rycker,
Snart faller den i qwaaf ok alt wårt hopp utlycker:
Nu går her wieder storm med farligt efter-swall,
Nu irrom wij til lands, i willons wille wall.

39. Förutan Herdens staaf är snärjt den spake Hiorden
Et ange(?)äligt roof för ulfwetanden worden;
Ungefär- {Förskingrad hastigt dijt der klippan mäst är brandt
lig text {Mit i sin underlyckt sin wisse färde fandt.

flyge=

40. Ded lille swinge=folk, som swermar efter honing,
Ded har ok på sit wijs, sin wijse til sin Koning
Som fremst i Spessen faar, ok wijser med sin / /
Hwart ut, hur långt, hur widt, all hopen fara skall

sid. 36 (övre sida, häftets baksida)

a. Ty bör ded war en Mann som allas stämor hörer,
Ok pröfwar grannt / / sielf högsta stäman förer,
Hwart nu', huad då, huar-för, huar-til, huarmed, huarut
Ok gifwer så med krafft ded lugnt / / sluter ut.

b. Så har ded biens folk, som swermar efter honung
Uppå sit wisse wijs sin wijse til sin Konung,
Som fremst i Spessen faar, ok wijser med en fana
Nu hijt nu dijt nu syss (?) nu så nu sent nu snart
Hwart ut huar-
Sin efterfölliand Här hur långt hur / / . . faart

brum̄ lyder

c. En wijse huilkens flyckt, huar man til bästa tyder
t Sinn
Hwars resolution huar man til bästa tyder
Ok kämpar huar som bäst derefter går ok gör
Så will nu alting wäl med honings wärckan går (?)
Al Honings wärckan sist med önsklig ända når.
passlig

Det bör påpekas, att av rättelser och dylikt, som finns på baksidan av häftet, endast sådant medtagits, som kunnat tydas med större eller mindre säkerhet. Liksom i slutet av ms A finns det här ett gytter av halvfärdiga rader, oläsliga ord, överstrykningar. Märk: Det sista ordet i strof 40, r. 4 har här tolkats som »skall». I texten står »skull», men vid en hastig nedskrivning kan ett »a» ha kommit att likna ett »u». På samma sätt har uttrycket »en Munn» i första raden på häftets baksida (strofutkast a) tolkats som »en Mann».

När ett diktparti inte har någon handling utan består av en samling sentenser och bilder, vilka är relativt fristående, är det omöjligt att avgöra, var gränsen går mellan de strofer, som från början var avsedda att avsluta dikten — i det fall ett utbyte inte skett — och dem, som senare lagts till. Det kan vidare sägas, att Columbus inte var nöjd med sitt försök till slutstrofer i version B. Strof 38 innehåller strykningar, strof 39 är kasserad, och det finns förslag till omarbetningar av strof 40 på häftets baksida.

I det skick version B föreligger framstår BIII: 40 närmast som slutstrof. Man bör observera, att någon ny bild efter visemotivet inte uppträder i dikten. Det är detta skalden experimenterar med i utkasten b och c. Nedersta delen av sidan är fri från text.

Då det gäller att avgöra, om version B är en avslutad dikt eller endast ett fragment, måste man framför allt erinra sig resultaten av undersökningarna av sångerna BI och BII och i analogi härmed antaga, att det för BIII avsedda stoffet också fått rum i häftet plus en del extrastrofer. Det bör därför inte råda någon tvekan om att version B skulle sluta med den tredje sången, även om denna inte nått en slutgiltig utformning. Hypotesen om en fortsättning, som skulle behandla Karl XI:s bragder i det skånska kriget, har ingen grund i handskriftsmaterialet. Om arten av DSwK kan man i stället draga den slutsatsen, att dikten var avsedd att bli ett didaktiskt epos, som i allegorisk form skildrar en svensk kungasons uppfostran.

III.

I det tidigare citerade partiet ur Ekholms avhandling nämns, att »det på åtskilliga ställen i de nedskrivna delarna av dikten» hänvisas till det skånska kriget. Några bestämda textställen anges emellertid inte. Med undantag för strof O: 1, som inte har någon motsvarighet i de andra handskrifterna, finns det heller inga passager i dikten, där en klar hänsyftning på kriget med danskarna förekommer.

De uttryck, som berör krigiska förhållanden, är av allmän natur, t. ex. som när det i strof FI: 1—BI: 1 påpekas, att den unge prinsen gav sitt folk förhoppning om att »slå dess ilskne (Fijender) braf». Under det av krig uppfyllda 1600-talet måste det te sig som något högst sannolikt, att en svensk konung förr eller senare råkade i krig med andra staters furstar. Det citerade uttrycket kan därför troligen helt enkelt tolkas så, att den unge kungen visade utmärkt fallenhet för militära värv.

I strof BII: 31 finns ett par rader, som möjligen kunde syfta på Karl XI:s försvar av sitt rike: »Erkännandes du war dess Konung ok dess Faar, / När du dig ställte fram̄, til Lands ok folks förswar.» Om hans med-

hjälpare heter det i BII: 33: »De skole på sin graf med Roser strödde blij, / At de sin Swea-stad, från Grymmen wunne frij.» Men denna strid är — som citaten utvisar — omnämnd i så vaga ordalag, att man misstänker, att det hela är schablonmässig retorik. Som en jämförelse kan påpekas, att skalden i BII: 30 talar om »Den Ordning, Lag ok Rätt, som Carl den elfte gaf.» För ett dylikt uttalande, nedskrivet på 1670-talet, fanns det väl knappast någon grund i verkligheten. Karl XI:s inre nydaningsarbete inföll efter skaldens död.

Ett tredje ställe, som kan diskuteras, påträffas i början av sång III. Ährgudinnan (version A), resp. Dygdgudinnan (version B) har i den föregående sången hållit ett väckande tal till prinsen. Resultatet blir följande:

En helig rörsel Carl, i bröst ok leder kände:
En krafftig Anmods drifft dess ådror genomrände:
Som stilla watnet rörs af friskan wäderkår,
Så nu dess ädle Mod af ährewågor går

Han glömer ginast bort de Nymfers leek ok danssar:
Han fattar mod ok lust til Trumor, wallar, skanssar:
Canoners puff ok paff, Trompeters trara-klang
Nu bäst af all Musik uti hans öhron sang.

Achilles Jomfruklädd i Swerd ok Boge raamte,
Mä'n andre zarte Mör Ulysses Kraamgods kraamte:
Ded skedde fordom tijd: så går ded änn i dag,
Man wällier ibland gods, huar efter sit behag.

Så låter Carl, fast ung, de blödigheter fara,
Ok taar allenast på de manligheter wara:
En käck ok modig Häst, med skäckta sperr ok lanss,
Thed war hans ögnelust, ded war hans hiertas danss.

Han lyster nu-nu-nu med jern ok stål at leka,
Med heel ok half Cartow på fijende-flancken peka:
Han längtar trängtar nu den Biessen til at sij,
Som på ded wida feldt hans wederpart skall blij.

Dock först, at alt thess wärck mått afgå med god ordning,
Förutan ordnings ackt, är fåfäng all omwårdning:
Ty wille han alförst i Phoebus lunder gå,
Ok der Oraklets svar om et ok annat få.
(BIII: 1–6.)

Man kan fråga sig, om dessa strofer innehåller någon hänsyftning på det skånska kriget. Men här liksom på de andra ställena är uttryckssättet alltför vagt och allmänt för att man skulle våga dra någon bestämd slutsats. Enligt min mening är den naturligaste tolkningen följande: Gudinnans tal om bragdrika förfäder, dygd och ära har gjort prinsen krigslysten. Han vill i sin iver genast draga i fält, och han längtar efter att få se sin motståndare.

Av särskilt intresse är den sista strofen, BIII: 6. Här besinnar sig den

unge fursten. Innan han drar ut i krig för att vinna ära, måste utbildningen till hans höga kall fortsättas. Han vill resa till universitetet, »Phoebus lunder», och få boklig uppfostran och goda råd om hur han skall regera sitt folk.

Det är möjligt, att någon skulle vilja betrakta uttrycken »dock först» och »alförst» som belägg för åsikten, att en krigsskildring skulle följa på besöket i Uppsala. I så fall skulle större delen av sång III få betraktas som ett slags parentes. Men vilken parentes! Den skulle enligt A-versionen omfatta närmare 60 strofer, enligt B-versionen bortåt 40. Ur dispositionssynpunkt är detta svårt att tänka sig. Columbus skulle i så fall endast ha hunnit med inledningen till ett mycket långt epos, en inledning, som han omarbetat gång på gång, medan han inte efterlämnat ens ett utkast till diktens huvudparti, skildringen av det skånska kriget.

Om man däremot bygger sina intryck på handskriftsmaterialet, framstår sång III, »Upsala Resan», som diktens kulmination. Genom gudinnans tal har den unge Karl fått upp blicken för de manliga dygderna och intresserar sig inte längre för barnsliga lekar utan för militära idrotter; genom åhörandet av professorernas föreläsningar kompletteras hans uppfostran genom att han får stifta bekantskap med en del vetenskaper. En furstes utbildning borde vara allsidig.

En intressant parallell till det citerade partiet ur sång III erbjuder en dikt av Opitz, *Das Gedichte und Weissagung der Parcen,* vilken är inlagd i herdenovellen Schäfferey von der Nimfen Hercinie (1630). Opitz berättar i denna novell, hur han och hans skaldebröder, framställda som poetiska herdar, möter en källnymf vid namn Hercinie, då de är på utflykt i Sudeterna. Hon för dem in i en sal i berget, där de bl. a. får beundra porträtten över medlemmar av ätten Schaffgotsch — en revy, som har en avlägsen likhet med Ährgudinnans uppvisning av Karl XI:s förfäder i sång I. Vid den dåvarande godsherren Hans Ulrichs födelse sjöng parcerna en sång. I denna nämns, att hans fader skulle dö tidigt och att hans moder, »die Heldin», skulle leda honom in på den manliga dygdens väg.

. . . . . du wirst für allen Dingen
Auff ihrem Arme noch am liebsten hören klingen
25 Die Trummel und Trompet, wirst reisen mit der Handt
Auff einen Degen zu, der etwan an der Wandt
Mag auffgehencket seyn. Dass Mittel dich zu schweigen
Wirdt seyn ein blanckes Helm, ein schönes Ross zu zeigen,
Die Lantz' und Rennebahn; ein solches Tocken-Spiel
30 Liebt erstlich bald ein Kindt, das nicht versauren wil
In seiner Mutter Schoss; . . . . . .

Detta poetiska allmängods har fått en likartad återgivning hos Columbus. Först nämns en del hörselintryck: ». . am liebsten hören klingen / Die Trummel und Trompet» (v. 24—25), vilket motsvaras av »Puk- ok Trume-brumm», »Canoners puff ok paff, Trummeters kling ok klang, / Nu bäst af all Music i Hieltens öron sang». (AIII: 2; jfr cit. BIII: 2.) Scenen med den späde fursten, som på moderns arm räcker ut handen efter en värja, upphängd på väggen (v. 25—27), har en parallell i den svenska dikten, där den åtskilliga år äldre Karl liknas vid den jungfru-

klädde Akilles, som griper svärd och båge (ABIII: 3). Därefter kommer en del synintryck: ».. ein blanckes Helm, ein schönes Ross zu zeigen / Die Lantz' und Rennebahn» (v. 27—29). Detta har följande motsvarighet hos Columbus: »En käck ok modig Häst, med skäckta sperr och lanss, / Thed war hans ögnelust...» (BIII: 4). I den tyska dikten heter det vidare: ».. ein solches Tocken-Spiel / Liebt erstlich bald ein Kindt..» (v. 29—30), och detta motsvaras av raden »Han lyster nu-nu-nu med jern ok stål at leka..» (BIII: 5). I bägge fallen är det fråga om en lek med krigiska leksaker.

Parallellen är en smula kort för att man med bestämdhet skulle vilja påstå, att Columbus här haft Opitz som förebild. Men de bägge dikterna kan likväl jämföras. De skildrar, hur ett ungt sinne blir hänfört av militära ting. Men efter en tid ger sig den tyske adelsynglingen ut på en lång bildningsresa i Europa, och Karl reser till universitetet i Uppsala. Opitz' skildring är inte upptakten till ett långt krigiskt epos; utlandsresan är diktens huvudparti. I Columbus' dikt är sång III, »Upsala Resan», den längsta. Den bildningsgång, som de bägge skalderna framställer i sina dikter, erinrar om det program, som Godfred Philosophus (i Messenius' Blancka-Märeta) rekommenderar en ung, förvekligad adelsman:

. . . Dygdh, Adlig ähra,
Så och booklige konsters grund.

Av vad som ovan anförts framgår, att diktens *text* inte innehåller något belägg för hypotesen, att Columbus ämnat fortsätta dikten med en skildring av striderna i Skåne. Undantaget, strof O: 1, är tidigare diskuterat.

Enligt Ekholm skulle dikten ha påbörjats, när Columbus befann sig i Paris, och den skulle ha kommit till under inflytande av vissa teorier, framförda av franska författare.

Av de många problem, som är förknippade med DSwK, är *dateringen* ett av de svåraste. Den tidsuppgift, som förekommer i strof O: 1, behöver — som förut visats — inte gälla som en terminus post quem, eftersom strofen har en isolerad ställning i textmaterialet. Då de bevarade handskrifterna, som efter allt att döma är från skaldens senare år, utvisar en mycket omständlig arbetsmetod, har man all anledning att antaga, att de föregåtts av åtskilliga andra nu försvunna manuskript, av vilka F har varit ett. Ingenting hindrar, att den allra första versionen kommit till i samband med Karl XI:s besök i Uppsala 1665.

Helt naturligt har Columbus som andra barockförfattare gjort sig skyldig till åtskilliga lån från både klassiska och samtida skalder. Skulle DSwK ha tillkommit under speciellt fransk påverkan, borde naturligtvis åtskilliga spår av den fransk-klassiska litteraturen påträffas i dikten. Men de exempel, som Ekholm anför (s. 142—43), är gemensamma för all 1600-talsdiktning: personifikationer och väsen ur den antika gudavärlden. Kanske Afunden i inledningen till sång BII rönt någon påverkan från la Discorde i Boileaus *Le Lutrin*. Det kan tänkas, men just detta parti förekommer inte i de tidigare skrivna versionerna F och A. Tveksamt nämnes George de Scuderys epos *Alaric* som en möjlig förebild (s. 149, not 2). Det finns vissa likheter mellan ängelns och dygdgudinnans roller i de bägge

dikterna, och Ekholm påpekar, att verket fanns i Columbus' bibliotek i Paris. Se Ekholm a. a. s. 159, Bilaga I, Columbi bokförteckning! Scudery är emellertid en *äldre* fransk skald — hans epos utkom 1654 — och ingenting hindrar, att Columbus kan ha känt till verket före Parisvistelsen och ev. fått impulser därifrån. En något yngre samtida till Columbus, Olof Wexionius d. y. (1656—90) har i dikten Melancholie nämnt vilka författare han studerat under sin barndom (Hanselli, Vitterhetsarbeten VI, s. 325). Det är bl. a. Opitz, Gryphius, Ronsard, Cats och Guarini. Scuderys götiska epos kan också ha lästs i Sverige. Förekomsten av en äldre fransk författare i Columbus' bibliotek har således ingen betydelse för dateringsfrågan. Det kunde för övrigt nämnas i detta sammanhang, att Ronsard möjligen bidragit med ett uttryck i DSwK. I en av diktens första strofer står raden »Den Martialske storm i Nordeland war lugnad» (AI: 1; BI: 3). Ronsard skriver i sitt ode *La Victoire de François de Bourbon* (Odes, Livre I, Ode V):

. . ta vaillante fureur
Qui tonnoit en ton jeune age,
Moissonant les ennemis
Que le martial orage
Devant ta foudre avoit mis.

Mera givande är det att spåra intryck från författare, som *inte* är representerade i Columbus' boksamling i Paris.

I Gunno Dahlstiernas Kungaskald, strof 50, lyder de sista raderna:

Då när Twå Fiskare til hwar sin Koja rodde;
Där seen i höge Huus så mången Herre bodde.

Kommentatorn, E. Noreen, har angivit källan, vilken är Messenius' *Sweopentaprotopolis.*

I DSwK, strof AII: 4—BII: 5, möter vi följande rader:

En Hydda fordom tijd för ringe Fiskjarmänn
Men nu en Konungsborg uphögd til Himelen.

De bör givetvis återgå på samma källa. Messenius skriver — här citeras den svenska översättningen —: »Thet Tiugunde Capitel. Om Stockholms Stadz Första begynnelse/ och på hwadh sätt och tijdh han först funderat och vprättat är . . . Af ringa begynnelse är/ sannerligha Stockholms Stadh vpsteghen til then härligheet/ som han j dagh hafwer: Ty på the rum/ som nu synes härlighe Fursters och Borghare hwss/ hafwer men medh åhr efter Christi börd/ Ittusend/ Tuhundradhe/ Fyretijo/ icke annat see kunnat/ än ringa Fiskiare-maijor . . .» (a. a. s. 135 f). Observera den verbala likheten mellan uttrycken »*ringa Fiskiare*-maijor» (M) och »*ringe Fiskjar*männ» (C)!

Den följande strofen har förmodligen också sitt stoff från samma skrift:

Af Birger Jerl uppå en Holme först funderat
Och seen til denne tijd fyrhundrad åhr florerat;
Utvidgat så sin widd i den sin ålders åhr,
At han ok deels på berg ok deels på Pålar står.

Messenius citerar »wår Swenske Crönike Skrifware»: »Men thet (säger han) synes öfwergå alle Birger Jerls märckelige och höghe gerninger/ at han then förnämste Sweriges Rijkes Stadh och Konungs Slott/ Stockholm af grunden vpbygdt hafwer...» (a. a. s. 137). »Men thenne nampkunnige Stapulens och Konungzlighe Stadsens sampt och Slotzsens/ ... första grundwaal är lagd wedh thet åhr efter wår Saligheet/ Ittusend tuhundrat sextijo..» (a. a. s. 138 f). »Somblighe/ j synnerheet Fremmande Scribenter på hinsijdhon Haafwet/ föregifwa/ at thenne wår tijdz Hufwdstadh j Swerige skal hafwa fått sitt nampn af the Stockar eller Pålar/ på hwilke en stoor deel af Stadhen/ lijka som Venedig/ bygdt är.» (a. a. s. 133 f). I motsvarande parti av version F har ordet »Venedig» förekommit. Det finns en del andra likheter mellan texterna: namnformen »Birger Jerl», lånordet »funderat» (se tidigare citat!), intresset för tidsbestämning, för att nu nämna de mest iögonfallande.

Inte endast Stockholms tidigare öden har intresserat Columbus utan också Uppsalas (AIII: 7—BIII: 7):

Der är en höglärd Ort, en gamal Gudawåning,
Et Säte fordomtijd för Sweries Kung ok Dråning;
Der Ubbe, fiörst i Werd, ur första Konung-Saal,
Först nederleet sin Syyn i stadbebygdan Daal.

I fråga om Uppsala återger Messenius ett citat från Johannes Gothus: »Vbsala Stadh är först vpbygdt någhot för Abrahams tijdh/ af höghloflig Konung Vbbe/ vthaf hwilken han af första begynnelsen sitt nampn bekommit hafwer och wardt kallat som Latin vtwijsar/ Aula Vbbonis, thet är Vbbes Herre säthe...» (a. a. s. 26 f). — Upprepningen av ordet »först» i den citerade A-strofen, antagligen förorsakad av samma förhållande i Messenius' text, förekommer inte i motsvarande B-strof.

Enligt hss E, A, A_1, C och D får Karl XI bl. a. åhöra en föreläsning i geografi under besöket i Uppsala. I fråga om dispositionen finns en påtaglig överensstämmelse med det geografiska avsnittet i Opitz' dikt *Lob des Krieges-Gottes* (1628). Först beskrives Ostindien med Kina, därefter Västindien med Syd- och Mellanamerika. Det är onödigt att återge de bägge diktpartierna. Det räcker att citera gemensamma ord och uttryck: »Der guten Hoffnung Haupt..» (v. 758) = »Hwar Hufwut af gott hopp..» (D: 4, r. 3); »Sina» (v. 763) = »China» (D: 2, r. 1); »Bengal» (v. 767) = »Bengala» (D: 4, r. 2); ».. der Perlen edlen Strandt» (v. 788) = »Hwar ädlestenars gruus: hwar mången Perlestrand» (D: 3, r. 3); »Darmit wir besser leben, / Muss Java Specerey ... geben» (v. 769—70) = »Hwar Java.../ Oss sända Specerij..» (D: 3, r. 1—2); »Columbus» (v. 785), »Americus» (v. 789) = »Americus»,/ »Columbus» (D: 6, r. 3—4); »Brasilien» (v. 794), »Peru» (v. 795), »Mexico» (v. 796) = »Mexico», »Peru»,/ »Brisilien» (D: 7, r. 1—2).

Denna jämförelse bör visa, att Columbus tagit en del stödord från den tyska dikten, och att Opitz varit en av de författare, som han haft som mönster, då han utarbetade DSwK. Likheterna framträder tydligast, om såsom här den tyska dikten jämföres med version D, varvid dock bör märkas, att strof D: 5 ursprungligen haft sin plats före det Opitz-påverkade

avsnittet. Den handlar om Nilen och Babels floder och har ej någon förebild i Lobgesang des Krieges-Gottes. Stroferna D: 2—4; 6—7 motsvaras i version A av stroferna AIII: 49—52.

Under de år Columbus bodde i Paris, läste han naturligtvis också andra böcker än dem, som är upptagna i hans bokförteckning. Men om han påbörjat sin dikt först under denna tid, är det likväl påfallande, att varken Messenius eller Opitz fanns i hans bibliotek. Det är ett par författare, som han bör ha varit väl förtrogen med. Han kan ha medfört excerpter ur deras verk, men i så fall måste dikten ha varit påtänkt före vistelsen i Paris.

Om han — såsom Ekholm antar — fått impulsen till DSwK från idéer i fransk-klassisk litteratur, är det föga sannolikt, att han sökt upp någon förebild hos en äldre tysk skald, också i det fall vi inte räknar med någon förändring i skaldens litterära smak, föranledd av bekantskapen med nyare fransk litteratur.

Av intresse för dateringsfrågan är det emellertid, att Columbus, när han planerade *den tredje och sista sången* av sin dikt, fortfarande anlitade Opitz som mönster.